

Муҳити сармоягузорӣ ва аҳамияти он дар бунёди як давлати қудратманд

ЛУТФУЛЛО БАРОТОВ

Ходими калони илмии Институти омӯзиши масъалаҳои
давлатҳои Осиё ва Аврупои АМИТ

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони
Рӯдакӣ 33, тел. 918780555, email: mehr1981@mail.ru

Дар мақолаи мазкур нақшу аҳамияти муҳити сармоягузорӣ дар рушду пешрафти иқтисодӣ баррасӣ мешавад. Муаллиф баҳши хусусиро ҳамчун сутуни аслии иқтисод нишон дода, аҳамияти як муҳити сармоягузори мувофиқро барои фаъолияти он муҳим арзёбӣ мекунад. Баҳши хусусӣ дар шароити қитисоди бозаргонӣ қавитарин манбаи пайдо шудани ҷойҳои корӣ барои аҳоли ва манбаи устувори даромади буҷаи давлат мебошад. Ин аст, ки ҳар як ҳукумат барои дастгирии ин баҳш талошҳо мекунад ва бо ҷорӣ кардани ислоҳоти муайян барои он шароити мусоид фароҳам меоварад. Чунки муҳити сармоягузорӣ дар давлатсозӣ нақши мустақим дорад. Аз ин ҷост, ки сохтани муҳити сармоягузори мувофиқ яке аз ҳадафҳои аслии ҳар як давлат ба ҳисоб меравад.

Калидвожаҳо: сармоя, баҳши хусусӣ, рушди иқтисод, муҳити сармоягузорӣ, давлатсозӣ, иқтисоди бозаргонӣ, бозори ҷаҳонӣ.

Рушди иқтисоди миллӣ ва дар заминаи он таъмини қисмати даромади буҷаи давлатӣ ва зиндагии шоиста барои аҳоли, ҳадафи асосии ҳар давлат бояд бошад. Новобаста аз низомӣ давлатдорӣ ҳукуматҳо мехоҳанд, ки иқтисоди қавӣ дошта бошанд ва бо таъя бар он

дар ҷаҳон ҷойгоҳи арзандаи худро ба даст биёранд. Илова бар ин, бо така ба иқтисоди қавӣ метавон артиши қавӣ, мақомоти амниятии қудратманд, аҳолии босаводу тансиҳат ва ҳифзи муҳити зисти дурусту коромад дошт, ки онҳо дар маҷмуъ, сулҳу оромӣ ва хушбахтии шаҳрвандонро таъмин карда метавонанд.

Маълум аст, ки дар давлатҳои дорои низоми иқтисоди бозаргонӣ бахши хусусӣ мавқеи асосӣ дорад. Коршиносони Бонки Ҷаҳонӣ эътироф мекунанд, ки “дар се даҳсолаи охир бахши хусусӣ дар ҳатти аввали таҳаввулоти иқтисодӣ дар саросари ҷаҳон будааст” [1]. “Бахши хусусӣ ба таври фазояндае ба унвони як муҳаррик барои оғоз ва ҳифзи рушди устувори баландсуръат нақш мебозад” [4, с.26]. Ин бахш даромади буҷаи давлатро таъмин карда, ҷойҳои кори фаровон таъсис дода метавонад. Сатҳи пасти бекорӣ ва даромади устувори буҷаи давлатӣ натиҷаи кори самараноки бахши хусусӣ буда метавонад, агар муҳити сармоягузори мувофиқ дар кишвар барои рушду равнақи бахши хусусӣ вучуд дошта бошад. Барои ба вучуд овардани чунин муҳити мувофиқ бояд шароитро фароҳам овард, ки дар он ҳам соҳибкорони дохилӣ тавонанд фаъолият кунанд ва ҳам ширкатҳои байналмилалӣ қисме аз занҷираи истеҳсолии худро дошта бошанд. “Тавоноии онҳо барои рушд, эҷоди шуғл ва коҳиши камбизоатӣ чиддан ба муҳити сармоягузори хубу мувофиқ бастагӣ дорад, ки ба он сиёсатгузорӣ, қонунгузорӣ ва ниҳодҳои, ки ба фаъолияти бозорҳо, арзиши интиқолҳо ва рискҳои вобаста ба кушодан, фаъолият ва пушидани як касбу кор таъсиргузор ҳастанд, дохил мешаванд” [2, с. XI]. Ин муҳитро давлату ҳукумат месозад ва назорат менамояд.

Дар баробари корофаринӣ ва боло бурдани даромад, бахши хусусӣ дар навоариҳои технологӣ ва татбиқи технологияҳои мавҷуда низ нақши ҳалкунанда дорад. Мусаллам аст, ки рақобати озод омилҳои асосии навоарӣ ва татбиқи саривақтии технологияҳои навин мебошад.

Дар шароити рақобати озод, ки иқтисоди бозаргонӣ ба вучуд меорад, танҳо ширкатҳо ва соҳибкорооне метавонанд пойдор бошанд, ки сари вақт аз технологияҳои навин истифода мекунад ва навоариҳои муайян дар соҳаи худ эҷод мекунад. Аммо ин корофаринӣ, фоидаоварӣ ва навоариҳои технологӣ аз ҷониби бахши хусусӣ ба муҳити дурусту ҳисобӣ, ҷиҳати фаъолияти самараноки худ, ниёз дорад. “Суръат ва моҳияти рушди бахши хусусӣ дар як кишвар таҳти таъсири омилҳои бисёре мебошад, ки суботи сиёсату макроиқтисодӣ, фарҳангу суннатҳо, инфрасохтори моддӣ, дастрас будани сармоя ва сармояи зеҳнӣ аз ҷумлаи онҳо ҳастанд. Ҳамчунин омилҳои сиёсӣ, ниҳодӣ ва танзимиву назоратӣ нақши муҳим доранд. Онҳо якҷоя дар бештар маврид ҳамчун “муҳити сармоягузорӣ” гурӯҳбандӣ мешаванд” [3].

Николас Стерн иқтисодшинос аз Бонки Ҷаҳонӣ муҳити сармоягузорию ҳамчун “муҳити сиёсӣ, ниҳодӣ ва рафторие муайян мекунад, ки ҳам дар ҳоли ҳозир ва ҳам дар оянда ба даромаднокии ва хатарҳои вобаста ба сармоягузорӣ таъсиргузоро мебошанд.” [2, с. 9]. Дар ҳисоботи бонки мазкур аз соли 2005 ин муҳитро ба таври зайл муайян кардаанд: “маҷмуи омилҳои хоси маконие, ки ба ширкатҳо фурсат ва ангезаи сармоягузоии босамар, эҷоди шуғл ва тавсеаёбиро медиҳад” [2, с. 9]. Барои ҷалби маблағҳои сармоягузорию муҳити сармоягузорию, ки дар он сиёсатгузорӣ, ниҳодҳо ва муҳити фарҳангии созгор мавҷуд аст, на танҳо имрӯз бояд вучуд дошта бошад, балки интизориҳо аз оянда низ бояд неку мусбат бошанд. Дар чунин муҳит сармоягузоро ҳавасманд шуда, сармоягузорӣ ва дар натиҷа корофаринӣ карда, ба ҷомеа манфиат меорад ва худ рушду тавсеа хоҳад кард.

Маълум аст, ки вазифаи як давлат, пеш аз ҳама, таъмини амният ва рифоҳи мардум аст. Дар иҷрои ин вазифаи худ ҳар як давлат метавонад аз бахши хусусӣ истифода кунад. Махсусан, дар шароити иқтисоди бозаргонӣ ҳамкорию зичи бахши хусусӣ бо давлат лозим

мебошад. Чусторҳо дар бораи рушди иқтисодии кишварҳои муваффақи Осиёи Шарқӣ (Ҷопон, Кореяи Ҷанубӣ ва Чин) нишон доданд, ки онҳо рушду шукуфоии иқтисодиро дар мадди аввал гузошта, дар инкишофи иқтисод мушкилоти иҷтимоии худро бартараф сохтанд. Яъне бахши хусусӣ тавонист дар муҳити мувофиқи сармоягузорӣ рушд кунад ва ҷойҳои кори муносиб барои шаҳрвандон эҷод карда, ба бучаи ин давлатҳо даромади зиёд ворид созад. Сипас, бо қудрати иқтисодиву молиявӣ ба дастомада, ин давлатҳо тавонистанд бештари мушкилоти иҷтимоиву амниятӣ худро бартараф созанд. Ҳар як давлати дигар ҳам дар ҷаҳони муосир маҷбур аст, ки муҳити сармоягузорию худро бо талаботи муайян мувофиқ созад ва бо роҳи рушди бахши хусусӣ дигар соҳаҳои хоҷагии халқро таъмин намуда, дар маҷмуъ ҷомеаи худро ба сафи кишварҳои пешрафта ворид созад. Ба назари коршиносон, “мусаллам аст, ки сармоягузорию хусусии густарда, ки калиди рушди фарогир ва эҷоди шуғл мебошад, танҳо замоне рух медиҳад, ки муҳити мусоиде барои касбу кор вучуд дошта бошад. Агар ширкатҳои хусусӣ бинанд, ки амниятӣ сармояи онҳо таъмин нест, талаботҳои қонун сангин ва пешгӯинашавандаанд, ё зерсохторҳо заиф ҳастанд, онҳо сармоягузорӣ нахоҳанд кард. Як муҳити касбу кори хуб ба самаранокии ширкатҳо таъсир мерасонад, ки он асоси беҳбудшавии устувори сатҳи зиндагии аҳоли мебошад. Бисёре аз пажӯҳишҳо дар сатҳи ширкатҳо ниҳон медиҳанд, ки самаранокии умумӣ дар кишварҳои ё минтақаҳои дохили кишварҳои баландтар аст, ки муҳити муносибтаре барои касбу кор дар онҳо сохта шудааст” [2, с. XIII].

“Аз он ҷое, ки бештари корҳои вобаста ба муҳити сармоягузорӣ ба тасвиби қонунҳо, муқаррарот ва ҳамоҳангӣ миёни вазоратхонаҳо ва агентҳои гуногун мартуб мебошад, як ҳукумати масъулиятшиносу қавӣ калиди муваффақиятҳост” [2, с. XXIV]. Ҳукумати масъулиятшинос

муҳитро барои ҳамаи соҳибкорон баробар месозад. Танҳо шароити баробар барои ҳама субъектҳои сиёсӣ метавонад иқтисодро дар ҷаҳони имрӯз рақобатпазир гардонад. То замоне, ки истеҳсолкунандаи дохилӣ дар бозори ҷаҳонӣ ҷойгоҳ пайдо намекунад, як кишвар наметавонад рушди устувор дошта бошад. Махсусан, кишварҳои хурду миёна ба монанди Тоҷикистон барои рушди иқтисодии босуръат ба бозори ҷаҳонӣ вобаста ҳастанд. Вақте рақобати озод дар дохил таъмин карда мешавад, ба таври табиӣ ширкатҳои миллии рушд карда, қавӣ мешаванд ва омодаи рақобатҳои бузургтар мегарданд. Имтиёз додан ба ширкатҳои алоҳида ин муҳитро вайрон сохта, боиси заифии кулли иқтисоди миллии мешавад. Даст задани давлатмардон ба соҳибкорӣ, бевосита ё бавосита, муҳити сармоягузорию носолим сохта, дар интиҳо чунин амал на созандагӣ, балки сӯзандагӣ хоҳад буд. Ин ҳама хилофи ҳадафи сохтани муҳити сармоягузорию дуруст аст, чунки “ монеаҳо дар як бозори дуруст амалкунандаву пӯё метавонанд ба манфиати гурӯҳҳои муайяни интихобшуда бошанд ва бар зарари рақобаткунандагони дигар, тозаворидшудаҳо ва истеъмолкунандагон” [2, с. 2].

Сифати давлатдорӣ ва қобилияти идоракунии раҳбарияти як кишвар ба ислоҳоти бунёди ҷиҳати сохтани муҳити сармоягузорию муносиб вобаста аст. Агар элитаи сиёсӣ-давлатӣ бо дарки дурусти принципҳои иқтисоди бозаргонӣ тавонад, ки муҳити сармоягузорию бо талаботи ҷаҳони муосир созгор созад, бештари мушкилоти ҷомеа тадриҷан ҳалли худро меёбанд. Чунки рақобати солим соҳибкоронро ба навовариву ҳалокорӣ водор месозад ва коргарон ҳам маҷбур мешаванд донишу малакаи худро тақвият дода, самаранокии меҳнаташонро боло баранд. Дар чунин шароит миллат метавонад маҳсулоти баландсифатро истеҳсол карда, бозори ҷаҳониро тасхир намояд. Дар натиҷа даромади аҳоли зиёд шуда, мардум иқтидор пайдо

мекунанд, ки мушкилоти худро кам ё пурра бартараф созанд ва давлат низ бо зиёд шудани даромати бюджет имкони ҳалли мушкилоти иҷтимоиро пайдо хоҳад кард.

Масъалаи дигаре, ки дар минтақаи мо аҳамияти зиёд дорад, сулҳу оромӣ мебошад. Мавҷудияти шуғли арзанда ва имкони сармоягузорию озод дар ҳалли масъала кумак расонида метавонад. “Ислоҳот дар соҳаҳои марбут ба муҳити сармоягузорӣ дар давлатсозӣ низ аҳамияти ҳаёти дорад. Ислоҳоти ниҳодҳои давлатӣ, ки муҳити соҳибкоро назорат мекунанд, бояд шаффофият, садоқат, профессионализму таъмин карда, хизматрасонию давлатиро беҳбуд бахшанд, ки ҳамагӣ дар машруиати ҳукуматҳо ва таъмини сулҳу субот нақши калидӣ доранд” [4, с.19]. Метавон гуфт, ки сохтани як муҳити дурусти сармоягузорӣ, яке аз қисмҳои асосии низоми давлатсозӣ мебошад. Ин аст, ки тибқи маълумоти Бонки ҷаҳонӣ, “дар сатҳи кишварҳо, тақрибан ҳама ҳамкорои Бонки Ҷаҳонӣ, беҳбудсозии муҳити сармоягузорию ҳамчун ҳадафи асосии худ муқаррар кардаанд. Маҳдудиятҳои асосӣ дар ин ҷода аз набуди рақобати солим, монеаҳо барои ташкилкунӣ ва фаъолияти корхона, хароҷоту бохтҳои фаъолияти соҳибкорӣ ва гаронии бори назорату тафтишот иборат мебошанд” [2, с.47].

Бар асоси таҳқиқу пажӯҳишҳо, давлатҳое, ки муҳити сармоягузорию дуруст сохта наметавонад ё элитаи сиёсии онҳо даст ба соҳибкорӣ зада, ҳадафмандона муҳитро хароб месозад, ҳаргиз муваффақ намешаванд. Корхонаҳои чунин афрод муҳити монополия месозанд, ки пеши роҳи навоариву мутобикшавиро мегиранд. Маҳсули ислоҳсолкардаи онҳо наметавонад дар бозори ҷаҳонӣ ҷойгоҳ пайдо намояд. Дар чунин шароит фасоду ришвахорӣ зиёд мегардад, ки дар бисёр ҳолат он шакли фишороварии ваҳшиёнаро мегирад (4 с. 21) ва хоҳиши сармоягузорию навоариро дар ҷомеа коҳиш медиҳад. Чунин ҳокимият ба душмани соҳибкоро озоду навоар мубаддал

мегардад ва таъсири манфии он ба истеъмолкунанда низ хоҳад расид. Натиҷаи он “ монеаҳои давлатӣ ба соҳибкорон, адами эътимод ба идораҳои давлатӣ, самаранокии пойин ва нархҳои гарон барои истеъмолкунандагон” (4 с. 21) мешавад.

Аз тарафи дигар, камсамарии меҳнат ва гаронии нархҳо ҳар кишвареро ақибмондаву қашшоқ мегардонад. Ҳеҷ як давлатмарди худшиносу баномусе намехоҳад, ки кишвараш чунин ақибмондаву қашшоқ бошад. Тавре ки дар ҷусторҳои қаблӣ ишора шуда буд, нақши ҳувийяти миллӣ дар рушду пешрафти иқтисодӣ хеле баланд аст. Ин аст, ки давлатмардони худшиносу меҳанпараст ҳамеша дар пайи ислоҳоту навоарӣ мебошанд ва кӯшиш мекунанд, ки давлати қурдратманд сохта, аҳолиро бо зиндагии шоиста таъмин намоянд. Сохтани муҳити сармоягузории мувофиқ яке аз ҳадафҳои аслии давлатдорӣ миласт. Чунки “ислоҳот дар муҳити сармоягузорӣ дар давлатсозӣ нақши мустақим дорад, зеро он фаъолияти ниҳодҳоро танзим намуда, идораи давлатии дурустро ба миён меоварад” [4, с.29].

Маълум мешавад, ки сохтани як муҳити сармоягузории дурусту ҳисобӣ барои ҳар як кишвар зарур буда, яке аз масъалаҳои меҳварӣ мебошад. Дар ин замина, Варрик Смес ва Мери Ҳолвард-Дример низ таъкид мекунанд, ки “далелҳои рӯзафзун нақши бунёдии муҳити сармоягузории беҳбудёфтаро дар ангезабахшии рушду тавсеа ва коҳиши мизони ҷаҳр нишон медиҳанд. Ин буд, ки Чин тавонист 400 миллион шаҳрванди худро аз ҷаҳри мутлақ раҳо кунад, Ҳинд суръати рушди иқтисодии худро ду баробар зиёд кард ва Уганда ҳашт баробар рушди бештар нисбат ба дигар кишварҳои Африқой дошт” [5].

Коҳиш додани хатарҳо бо роҳи таъмин кардани ҳокимияти қонун ва додгоҳи мустақил, кам кардани хароҷотҳои истеҳсоли тариқи содаву электронӣ кардани хизматрасониҳои давлативу низоми андозбандӣ ва таъмин кардани рақобати озод, ки дар раванди сохтани як муҳити

сармоягузори мувофиқ ба миён меоянд, асоси муваффақияти як кишвар дар ҳама соҳаҳо буда метавонад. Албатта, гурӯҳҳои муайяни таъсиргузор аз набуди як чунин муҳит манфиат мегиранд ва ҳамеша муқобилият нишон медиҳанд. Ин масъала дар китоби Д. Осимоғлу ва Ч. Робинсон “Чаро миллатҳо шикаст мехӯранд” бо мисолҳои зиёд баррасӣ шудааст, ки мо дар ҷустурҳои пешин оварда будем. Вале барои расидан ба рушди пешрафти назаррас сохтани чунин муҳит ҳатмӣ аст. Ҳатто баъзе корхонаҳо низ, ки мавқеи монополӣ доранд, намехоҳанд, ки рақобати озод таъмин карда шавад. Чунин “ширкатҳо мехоҳанд рақобати камтаре дар бозор вучуд дошта бошад, вале монеаҳо барои рақобати озод, ки барои як ширкат манфиатовар аст, имкониятҳоро барои дигар ширкатҳо маҳдудтар месозад. Фишорҳои рақобатӣ ширкатҳоро ба навоарӣ ва болобарии самаранокии меҳнат ва сатҳу сифати маҳсулот водор мекунанд, ки ин дар натиҷа даромади онҳоро зиёд мешавад ва ин даромадро онҳо бо кормандони худ ва истеъмолкунандагон қисмат карда метавонанд” [5]. Қисмат кардан бо кормандон маълум аст, ба истеъмолкунандагон бошад манфиат тавассути сифати беҳтари маҳсулот ва нархи арзонтари он мерасад. Дар натиҷа ҳама манфиат мебардоранд.

Дарки дурусти аҳамияти як муҳити сармоягузори мувофиқ аз ҷониби давлатмандон, қадами нахустин дар ҷодаи ба даст овардани он мебошад. Ин ҳолат талаботро ба омӯзиши ин масъала ба миён меорад ва фармоиши давлатӣ бо маблағҳои лозима пайдо мешавад. Дар доираи чунин фармоиш метавон вазъияти имрӯзаро муайян ва воқеиятро мушаххас кард. Роҳу усулҳои ворид кардани ислоҳот дар низоми давлатдориро, бо мақсади беҳбуд бахшидани муҳити сармоягузорӣ, аз адабиёти илмӣ ва таҷрибаи кишварҳои дигар ба осонӣ метавон пайдо кард ва истифода бурд. Яъне дар қисмати назариявии он мушкили ҳалношаванда вучуд надорад. Танҳо иродаи

сиёсии давлатмардон лозим аст, ки бо дарки амиқи аҳамияти чунин ислоҳот, вориди амал шаванд ва давлату миллати худро қудратманд сохта, бо така ба ин қудрату тавоноӣ фақрро решақан карда, аҳолиро ба як зиндагии шоиста таъмин намоянд. Аҳамияти муҳити сармоягузорию дурусту мувофиқро дар роҳи расидан ба ин аҳдофи нек кам дидан аз рӯи ақлу мантиқ нест. Аз сӯйи дигар, вақти он расидааст, ки сари низоми мувофиқи сармоягузорию ва иқтидор-потенциали иқтисоди миллӣ ҷиддӣ тамаркуз кунем ва ислоҳоти фарогири иқтисодиро дар авлавияти умури давлатӣ қарор бидиҳем.

Сарчашмаҳо

1. World Bank Group, Investment Climate, <https://www.worldbank.org/en/topic/investment-climate>
2. World Bank Group, Investment Climate Reforms An Independent Evaluation of World Bank Group Support to Reforms of Business Regulations <https://documents1.worldbank.org/curated/en/989551468334811535/Investment-climate-reform-An-independent-evaluation-of-World-Bank-Group-support-to-reforms-of-business-regulations.pdf>
3. World Bank Group, The Investment Climate International Finance Corporation (World Bank Group) July 2016 <https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2016/01/The-Investment-Climate-IFC-World-Bank-Group-IATF-Issue-Brief.pdf>
4. Investment Climate Department, International Finance Corporation, A Rough guide to investment Climate Reform in Conflict-Affected Countries,

<https://www.enterprise-development.org/wp-content/uploads/Rough-Guide-to-Investment-Climate-Reform-in-Conflict-Affected-Countries.pdf>

5. Warrick Smith and Mary Hallward-Driemeier, Understanding the Investment Climate, Finance & Development March 2005, p. 40, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2005/03/pdf/smith.pdf>

Инвестиционный климат и ее значение в построении сильного государства

ЛУТФУЛЛО БАРОТОВ

Старший научный сотрудник Института изучения проблем
стран Азии и Европы НАНТ

Адрес: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки 33, тел. 918780555,
email: mehr1981@ mail.ru

В данной статье рассматривается роль и значение инвестиционного климата в экономическом развитии и прогрессе. Автор показывает частный сектор как основную опору экономики и считает важным создание подходящего инвестиционного климата для его функционирования. Частный сектор в условиях рыночной экономики является важным источником занятости и стабильным источником доходов государственного бюджета. Поэтому каждое правительство прилагает усилия для поддержки этого сектора и путем определенных реформ создает для него благоприятные условия. Потому что инвестиционный климат играет непосредственную роль в формировании государства. Поэтому создание подходящего

инвестиционного климата является одной из основных целей каждого государства.

Ключевые слова: капитал, частный сектор, экономическое развитие, инвестиционный климат, государствовроение, рыночная экономика, мировой рынок.

Investment climate and its importance in building a strong state

LUTFULLO BAROTOV

Senior Research Fellow, Institute of Studying of the Problems
of Asian and European Countries, NAST

Address: 734025, Dushanbe, Rudaki avenue 33, tel. 918780555, email:
mehr1981@mail.ru

This article discusses the role and importance of the investment climate in economic development and progress. The author shows the private sector as the main pillar of the economy and considers it important to create a suitable investment climate for its functioning. The private sector in a market economy is an important source of employment and a stable source of state budget revenues. Therefore, each government makes efforts to support this sector and through certain reforms creates favorable conditions for it. The investment climate plays a direct role in the formation of the state. Therefore, the creation of a suitable investment climate is one of the main goals of each state.

Keywords: capital, private sector, economic development, investment climate, state-building, market economy, world market.